

Emlékezés Török Károly (1843—1875) vásárhelyi folkloristára

Török Károly jeles folkloristánkról jobbára csak a szakemberek tudnak, bizonyára jóval többen ismernék nevét, ha nem kezdi olyan későn – 10 éves korában – iskolai tanulmányait és nem hal meg olyan korán: 32 éves korában vitte el a tüdőbaj. Torzóban maradt életműve ellenére is ő az *Hódmezővásárhelynek*, aki *Kálmány Lajos Szegednek*. Nem csoda, hogy a néprajz ügyének szentelte rövid életét. Apja egyszerű foltozóvarga, aki egy molnárlegény gyermekeként a vásárhelyi Kölcsey utca szárazmalmában látta meg a napvilágot.

Ma úgy mondanánk: hátrányos helyzetű tanuló volt, mert időközben – családi és társadalmi okokból – sokféle népi foglalkozást próbált, így pl. volt kanász, inas, diák, legátus, vagyis diákként „ünnepi követ”, házitanító, önképzőköri vezető, író és költő, hivatalnok és nyaranként mezőgazdasági munkás is. E próbálkozásai során tanulhatta azokat a dalokat, balladákat és egyéb műfajokat is, melyeket később önálló kötetében közölt.

23 éves, amikor érettségét tesz, tehát nagy késéssel indul, de mintha versenyre kelne az idővel, ugyanilyen nagy gyorsasággal készül el élete főművével, a vásárhelyi népköltési antológiával. Sokáig nem tudtuk, ki és mi adta az indítást és honnan van a korszerű, hiteles gyűjtési gyakorlata? Legutóbb sikerült kiderítenem, hogy *Kríza János* 1863-ban megjelent *Vadrózsák*-jának visszhangja váltotta ki az ő lelkesedését is. A könyv megjelenése után *Greguss Ágost* közvetlenül a Pesti Napló hasábjain 1863. augusztus 22-én gyűjtési felhívást tesz közzé és ezt Török Károly gondosan bemásolja egyik füzetébe, a továbbiakban pedig követi is a korszerű elveket. 1864-ben *Arany János* már mutatványt is közöl a Koszorú című irodalmi folyóiratban Török Károly gyűjtéseiből, tanácsokkal látja el és további munkára buzdítja. *Török* kötetnyi gyűjtése tehát lényegében már 1865-ben sajtóra készen áll, de csak 1872-ben jelenhetik meg nyomtatásban: a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* II. köteteként, egyszerre hagyva el a nyomdát a sorozat I. kötetével.

Az elődök és a kortársak zöme nagyobb területen és többnyire mások bevonásával gyűjtött, ez a hasznos gyakorlat egyébként mindmáig él. *Török* Károlynak is lehetett ugyan segítsége – főként rokonsága, diáktársai köréből –, ámde a szövegek nagyobb részét bizonyosan saját maga gyűjtötte. Mégpedig imponáló mennyiségben: a Magyar Népköltési Gyűjtemény említett II. kötetében 328 dal és ballada, 130 dajkarim és gyermekdal, 120 találós kérdés, 10 halotti ének, 12 mese és monda sorakozik és még arra is volt ereje, hogy az egyidejűleg megjelent I. kötetben 7 szokáséneket tegyen közzé saját gyűjtéséből. És ez még nem minden! A korabeli sajtóban (Fővárosi Lapok, Koszorú, Hódmező-Vásárhely, Magyarország Képekben, Magyar Sajtó, Szépirodalmi Közlöny, Vasárnapi Újság stb.) sorra közli az életformákról, a szokáskörökről, a fő népköltési műfajokról szóló kismonográfiáit, amelyeket legfőbb ideje lenne már tematikus rendbe szedve, önálló kötetben is kiadnunk! Így szinte hozzáférhetetlenek, feledésre vannak kárhozthatva.

Ez a gyorsaság és szorgalom csak úgy képzelhető el, hogy Török Károly elsősorban saját tudását és tapasztalatait vetette papírra, vagyis saját magának volt adatközlője. Mivel kora legjelesebb elméinek volt tanítványa és követője (kötetének összeállítása kapcsán levelezésben állt Arany Jánossal és Greguss Ágosttal), elvei és gyakorlata is meglepően korszerű, az idő szinte mindenben őt igazolta. Egyik előremutató eljárása volt pl., hogy gyűjteményéből kirekesztette az irodalmi alkotásokat, holott ilyenekkel még *Kríza Vadrózsák* c. kötetében is találkozunk. Ugyanakkor felvette a félnépi, folklorizált műfajokat, változatokat: ő is közli pl. a – *Jaj, régi szép magyar nép!* ... kezdetű *Rákóczi-nótát*, az 1848-as – *Honnan jössz te oly leverten, jó pajtás?* ... kezdetű műdal stb., mert ezek időközben folklorizálódtak. Felvesz ponyvai eredetűnek vélhető alko-

tásokat is, így elsőnek teszi közzé *Bogár Imre balladáját*, melynek jó száz év elteltével találtam csak még korábbi változatát! De nemcsak egyes alkotásokat, hanem egész műfaji csoportokat is bevesz, mint pl. a *halottas énekeket*, amelyekre csak később, *Lajtha László* gazdag Sopron megyei gyűjtése nyomán figyeltünk fel igazában.

Olykor pedig felfedező útra indul: elsőnek közül hiteles *siratóénekeket*, amelyet szintén jó fél évszázad múltán fedeztünk ismét fel. Korát megelőzve fordul a gyermek-folklor felé, *Kiss Áron*nál és *Kodálnál* is előbb mondva ki: „a gyermekdal az a csira, melyből ama díszes, folyton virágzó élőfa: a népköltészet kihajt”

Török Károly gyűjteménye az egyik leggazdagabb megőrzője az 1848-as és a *Kossuth-daloknak*, ezeken kívül közül régies *vándoralokat*, *bujdosóénekeket*, és még eltűnésük előtt rögzített néhány *keserved* is. Tisztában volt mindezek jelentőségével, az egyik félnépi katonaénekről pl. megjegyzi: „érdemesnek tartottam közleni, mint a magyar nép honszeretetének szívből jövő nyilatkozatait”. (Ezt a megállapítást jóval gazdagabban kibontva a századfordulón majd *Kálmány Lajos*nál látjuk viszont.)

Sok egyéb vonatkozásban is egyik legkorábbi és legkorszerűbb gyűjtőnk volt, talán csak egy fontos követelményt nem, illetőleg csak részlegesen valósított meg: a gyerekdalok kivételével mindent átírt irodalmi nyelvre. Okát nem tudjuk: talán Gyulai Pálék vették rá, hogy az egyidejűleg megjelent I. kötettel a II. is összehangzó legyen? Ez viszont kissé megtévesztette a kutatókat: a kötet alcíme ugyanis „Csongrád-megyei gyűjtés”, holott szinte minden darabja *Hódmezővásárhelyről* került elő. Íme, egyetlen nagy mezőváros Bach-korszakbeli népköltészete kicsiben az egész országot tükrözi! Olyan alaposággal került rögzítésre minden, hogy az utódok – elsősorban *Kiss Lajos* és *Péczy Attila* vásárhelyi folklórgyűjtéseire gondolok – már csak tallózni tudtak Török Károly nyomában.

Török Károly – *Kiss Lajos* szavai szerint – úttörő folklorista és néprajzi kutató volt. Módszerét követte és bontotta ki maga *Kiss Lajos*, továbbá a következő nemzedékben elsősorban szülővárosának kutatói. Illő, hogy egész tudományosságunk és néprajzi gyűjtőmozgalmunk újra meghajtsa Török Károly előtt elismerése zászlaját, mint olyan jelességünk előtt, akit igazolt az idő és akit követnünk kell.

Irodalom: *Kiss Lajos*: Egy úttörő magyar folklorista emléke. A Bethlen Gábor Gimnázium 1933–39. tanévi évkönyve. Hódmezővásárhely 1939. – *Tárkány Szűcs Ernő*: Török Károly. Tiszatáj 1955. 381–388. old. – *Katona Imre*: Török Károly népköltészeti gyűjtésének jelentősége. Vásárhelyi tanulmányok VIII. k. Hódmezővásárhely 1977. 45–55. old.

Katona Imre

Honismeret a képes levelezőlapokon

Napjainkban a világon milliószámra jelennek meg a képes levelezőlapok, amelyeket üdvözletek, jókívánságok közlésére szánnak. Az 1980-ban 110 éves postai képeslap azonban egy-egy időszak kortörténeti dokumentuma is, így művelődéstörténeti értéket képvisel. Magyarországon egyedülálló a szerencsi Zempléni Múzeum 650 000 darabos képeslevelezőlap-gyűjteménye. Ebben az 1880-as évektől találunk különböző témájú és a világ számtalan országából származó lapokat. A képeslapok jól tükrözik koruk ízlésvilágát, de sok hasznos adatot, illusztrációt szolgáltatnak a honismereti, helytörténeti kutatók számára is.